

עיון גם בגליונות בשלה תש"ה, תשי"ס

א. ט"ו. מן הוא כי לא ידעו מה הוא

רד"ק ספר השרשים ערך "מנה" (והפיעל) וענין אחר (דניאל א' י') "אחר אשר מנה את מאכלכם" (איוב ז' ג') "ולילות עמל מנו לי". (ירנה ב' א') "וימנ'ה' דג גדול".... כלם ענין הזמנה ומתנה. והשם (ויקרא ח' כ"ט) "למשה היה למנה" - פירוש מתנה וחלק... (אסתר ב' ט') "את תמרוקיה ואת מנותיה" - ענין מתנות וחלקים....
ובא השם מבלי ה"א (שם ט"ז ל"א) "ויקראו בית ישראל את שמו מן", (בחמיה ט' כ') "ומנך לא מנעת מפיהם והוא בשקל צו", "קו"; לפי שלא ידעו לו שם, קראו לו "מן", כלומר מתנה וחלק מאת ה' ית'.

רשב"ם ד"ה ויאמרו איש אל אחיו מן הוא: לפי שלא היו יודעים מה הוא. וגם דונש פתר כן. כי סוף המקרא מוכיח "כי לא ידעו מה הוא". ואבי אומר "מן" הוא תרגומו של "מי", ולפי שהוא לשון מצרי ובאותה לשון היו רגילין שהוא כמו "מה", וכתבו משה באותה לשון שאמרו. להודיעך שלפניך "ויקראו בית ישראל את שמו מן", על שהיו תמחים ואומרים "מן הוא" - כמו: מה הוא?

וכן (בר' ל"א מ"ז) "יגר שהדוחא" וכמהו (אסתר ג' ז') "הפיל פור הוא הגורל" הואיל ובלשון הקדש נכתבה המגילה, אלא להודיענו (אסתר ט' כ"ו) "על כן קראו לימים האלה פורים על שם הפור". ואלו לא נכתבה מתחילה בלשון שהיו אומרים באותה המלכות, לא היינו יודעים למה נקרא "פורים".

אברבנאל: ואז כשראו אותו בני ישראל אמרו איש אל אחיו "מן הוא" כי לא ידעו מה הוא. וכבר פרש הראב"ע שיש מפרשים "מן" הוא מצנין "מה", שאומרים הישמעאלים מלשון ערב "מן הוא?" שהוא לשון שאלה. כאומר: מה זה ומי זה הדבר? ואינו אומר שלהיותו לשון ערב היו משתמשים בו, אלא הוא שמוש אמתי בלשון הקדש, כי הנה מצנינו (תהלים ט"א ח') "חסד ואמת מן יבצרוהו" ר"ל: מי ומי יבצרוהו? וכן היו בני ישראל שואלים: מה הדבר הזה ומי הוא?...

ויש מפרשים שבני ישראל בראותם את המן חשבו שהיה סהמן הרפואי שנופל בקצת ארצות על פני השדה, להיותו דומה אליו במראהו ותבניתו, ושלכן גזרו אומר לומר: "מן הוא", בטעות הזה, לפי שלא ידעו מה הוא. ולזה הוצרך משה רבנו להודיעם אמתת הדבר באמרו (פסוק ט"ו) "הוא הלחם אשר נתן ה' לכם לאכלה", ר"ל: אין זה המן הרפואי, אבל הוא דבר אחר מזוני, שנתן ה' לכם....

והפירוש הזה לא יכון בעיני, כי המן הרפואי נקרא על צד ההשאלה להדמותו למן האלוקי אשר ירד לישראל במדבר, וקודם זה לא היה אצל בני אדם נקרא בזה השם. הלא תראה שלא נקרא "מן" אלא בלשון ערב, שהוא לשון קודש בשתבש, או בלשון רומי שלקחוהו מן התורה, ומי נתן לערב יעקב וישראל לשון רומי - שעדיין לא היו אותם לשונות בעולם, והוא המורה ששם "מן" הנחתו הראשונה היא ללחם שנתן ה' לישראל במדבר.

ולכן היותר נכון בעיני, כי מלת "מן" שנזכרה בפסוק הזה היא לשון סנה מלשון (דניאל א' ה') "וימן להם המלך", (איוב ז') "ולילות עמל מנו לי"; (שמואל א' ד') "ולכל בניה ולכל בנותיה מנות" וענינו, כי בני ישראל תיכף שראו זה שמוהו לפיהם ומצאוהו ערב וגזרו שהוא טוב למאכל, ולכן אמרו "מן הוא" ר"ל - מתנת ה' יתברך היא שנתן לנו, אבל לא ידעו אם היה זה הלחם אשר יעד בו משה אם לא, "כי לא ידעו מה הוא". ולכן אמר להם משה "הוא הלחם...."
ר"ל: הטיבותם אשר אמרתם שהיה זה מתנה אלוקית, כי באמת זהו הלחם אשר נתן לנו ה' לאכלה.

אבן כספי ד"ה ויאמרו איש אל אחיו מן הוא שם על משקל (ישע' כ"ח י') "צו לצו קו לקו"; ופרושו מנוי או מנה, כלומר מנת ה' ומתנתו, כי באמת תיכף שראוהו בשדה שמוהו לפיהם ומצאוהו ערב, ואמרו איש אל אחיו: זה טוב לאכול. וה"מנה" סוג כולל כל דבר מאכל, אבל לא ידעו אם הוא הלחם שיעד להם משה או ירד אחר כן, וזהו "כי לא ידעו מה הוא", כלומר: הבדלו המיוחד לו לפי הכונה בעת ההיא, עד שאמר להם משה (פסוק ט"ו) "הוא הלחם אשר נתן ה' לכם", ואם כן - אין בזה קדימה ואחור כמו שאמרו שאר המפרשים.

- כד"ל ד"ה מה הוא.
מה הוא. "מן" בקמ"ץ בלשון סורי - מה? ו"מן" בפתח - מה?
(1) מה הן הדעות השונות בפרוש המלה "מן"?
(2) מהו ההבדל בין פרושו של הרשב"ם ובין פרושו הראשון של אברבנאל (עד "ויש מפרשים").
(3) אבן כספיי מסיים פרושו בכך שאין צורך לפרש פסוקנו על דרך מוקדם ומאוחר כדעת "שאר מפרשים".
הסבר מהי סברתם של אלה המפרשים את פסוקנו על דרך קדימה ואחור?
אא (4) איך מפרש אברבנאל את תהלים ס"א ח' (בתוך הקשרו שם) ואיך יש לפרשו אם מקבלים את פרושו השלישי של האברבנאל למלת "מן"?

ב. כ"ו ששת ימים תלקטוהו וביום השביעי שבת לא יהיה בו

רש"י ד"ה וביום השביעי שבת:

שבת הוא המן לא יהיה בו.

ולא בא הכתוב אלא לרבות יום הכפורים וימים טובים.

ראב"ע ד"ה וביום השביעי... לא יהיה:

מן יורד, והוסיף "בו" תוספת באור כמו (בר' ב' י"ז) "ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו".

- אא 1. מה הקשי (או הקשיים) שבפסוקנו המתורץ בדבריהם?
אא 2. מה ההבדל ביניהם בתפישתם התחבירית את פסוקנו?
3. מה הדמיון בין פסוקנו לבין בר' ב' י"ז?
א 4. האם דמיון זה בין שני הפסוקים (פסוקנו ובר' ב' י"ז) קיים גם לפי תפישתו של רש"י את פסוקנו או רק לפי תפישת הראב"ע?

ג. כ"ט ראו כי ה' נתן לכם את השבת...

רש"י ד"ה ראו: בעיניכם, כי ה' בכבודו מזוהר אתכם על השבת, שהרי נס נעשה בכל ערב שבת לתת לכם לחם יומים.

ספורנו ד"ה ראו: התבוננו, כי ה' נתן לכם השבת ואין זו מצוה בלבד, אבל היא מתנה שלא ניתנה לזולתם, כאמרם ז"ל (שבת י' ע"ב) 'מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה ואני הפך ליתנה לישראל'. וכן סדרו בתפילה "ולא נתתו לגויי הארצות"...

- (1) מה ההבדל בין שני הפרשנים בפירוש מלת "ראו"?
(2) לפי מי משניהם הוראת המלה במקומנו כהוראתה בשטוח ל"א ב' "ראה קראתי בשם בצלאל בן אורי, בן חור" ולפי מי משני הפרשנים הוראת המלה במקומנו כהוראתה בשמות ל"ג י"ב "ראה אתה אוטר אלי הצל את העם".

אא (3) ר' אליהו סזרחי מקשה על דברי רש"י דלעיל:

לא ידעתי מה ראייה היא זו על קדושת השבת? אם מפני שהיום הששי מכין לשבת, מי הגיד לנו שהלחם משנה שנתן להם ביום הששי היה כדי שיאכלו ביום השבת? דילמא ברכת הששי היא סרובה ונתן להם בו לחם משנה? ואם בעבור שביום השביעי שובת בו המן ואיבנו יורד, היה לו לכתוב "על כן לא ירד המן ביום השבת", כי שביחתו (= של המן) היא הראייה על יום השבת, לא הלחם משנה שביום הששי...
שהרי בבראשית רבה אמרו בהדיא: אם יאמרו אומות העולם: "למה אתם עושים את השבת ביום השביעי?" אמרו להם: "ראו, שאין המן יורד ביום השבת", ולא אמרו: ראו שהמן יורד משנה ביום הששי, בעד יומו ויום השבת.
התוכל לישוב את קושיתו?

ד. ל"ב ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה':

מלוא העומר ממנו למשמרת לדורותיכם.

הרמב"ן מביא פסוק זה בפרושו לשמות ל"ב כ"ז

ד"ה וטעם כה אמר ה' אלוקי ישראל: איננו ממצות (כ"ב י"ט) "זובח לאלוהים וחרם"; כי אין אלה חייבים מיתה מן הדין, אבל היא מצוה שנאמרה למשה מפי הגבורה ולא כתבה, כי כאשר ניחם ה' הנכבד על הרעה צוה אותו: כיון שאין אתה רוצה שאכלה אותם, תהרוג אתה את עובדיו בסייף, כדרך (במד' כ"ה ד') "קח את כל ראשי העם והוקע אותם לה" נגד השמש וישוב חרוף אף ה' מישראל". והנה זאת המצוה כמצות כה אמר ה' מלוא העומר ממנו. וכבר הזכרתי כיוצא בהם.

- (1) לשם מה מביא הרמב"ן את פסוקנו שם, במה הוא עשוי לעזור להבנת הענין ההוא?
(2) לטה אין הרמב"ן מביא את פסוקנו במקומו, אלא מביאו אגב פרושו לפ' החוה?
א (3) בסוף דבריו מזכיר הרמב"ן שכבר הראנו "כיוצא בהם". הידועים לך מקומות בספר בראשית או שמות "כיוצא בהם"?